

A KAÁN KÁROLY FÉLE ALFÖLD-FÁSÍTÁSI PROGRAM TANULSÁGAI

*Dr. Oroszi Sándor**

A Kaán Károly féle Alföld-fásítási törvényt 1923-ban hozták, és XIX. tc.-ként jegyezték be. A törvényhozók szándéka szerint ezzel az intézkedéssel lehetővé válik az Alföld török kori romlásának (részbeni) helyreállítása, ugyanakkor a törvény hozzásegíti a Trianon utáni országot a gazdasági talpra álláshoz. A törvény rendelkezései szerint ugyanis az 50 kh-os (28,78 ha) szántó- és a 20 kh-as (11,52 ha) rét- és legelőföldeket körül kell fásítani, továbbá a tanyákat is. A törvény szerint ezek a fásítások községhatáronként, "tervszerű" elosztásban végzendők. A törvény hatálya alá mintegy 4,5 millió (az 1938 utáni területvisszacsatolásokkal 6 millió) hektár terület tartozott. Az ország jelentős részét érintő alföld-fásítási akció tehát valóban Magyarország nemzeti ügyévé vált, válhatott volna. A sikerek és a kudarcok ma is érvényes tanulságokkal szolgálnak.

I.

Az első történelmi tanulságként a fásításokkal és erdőtelepítésekkel kapcsolatos adminisztratív munkák szolgálnak. Az 1923. évi törvény 1925-ben kiadott végrehajtási utasítása szerint a 4,5 millió hektár összeírási munkáival három év alatt, a kijelölésekkel pedig négy év alatt kellett volna végezni. (Az összeírások a törvény hatálya alá tartozó birtokosok számbavételét, a kijelölések a fásítások helyének, fafájának stb. adminisztrációját jelentette.) Ezzel az erdészek erejüket meghaladó munkára vállalkoztak, hiszen sem a községi földnyilvántartások állapota, sem a terepi bejárásokra rendelkezésre álló eszközök nem tettek lehetővé egy ilyen kiterjedt és gyors munkát. A törvényben meghatározott feladattal így nem is tudtak a második világháború végéig sem megbirkózni.

Egy új alföld-fásítási akció esetén tehát korszerű földnyilvántartás nélkül és megfelelő műszaki eszközök hiányában reménytelen a fásítások helyének, ütemének a meghatározása. Ugyanakkor a történelmi példa arra int, hogy az erdészek ne vállalkozzanak földnyilvántartási, térképészeti, netalán birtokjogi kérdések megoldására.

* *Dr. Oroszi Sándor főigazgatóhelyettes, Mezőgazdasági Múzeum, Budapest.*

II.

A fásítások ösztönzésének történelmi tapasztalatai alapvető kérdésként vetik fel a tulajdonnal, a birtokkal való szabad rendelkezés problémáját. A kötelezően előírt fásítás sértette a birtokosok érdekeit, hiszen termelési kényszert jelentett, ráadásul többéves kényszert. Ezért az erdészek igyekeztek a gazdákat önkéntes erdőtelepítésre ösztönözni. Ennek anyagi alapjait az állami hitelek, illetve a 20-30 évre kilátásba helyezett földadómentesség jelentette. Ez utóbbira kevés adatunk van, mert csak az 1930-as évek második felében születtek róla rendeletek.

Az állami hiteleket olyan birtokosok vehették igénybe, akiknek a földjén semmilyen más teher nem volt. Ilyen birtok pedig meglehetősen kevés lehetett, de ha volt is, a tulajdonos nem fásítási hitellel terhelte meg azt. Az erdő ugyanis évek, évtizedek múlva hozott csak hasznot, miközben a földbirtokos évről évre jövedelemre volt utalva. Így kevesen vállalkoztak a csak hosszú távon jövedelmező erdőtelepítésre, többnyire azok, akiknek nagyobb - száz holdakra menő - birtokuk volt. Ők ugyanis tudták nélkülözni birtokuk egy részének kiesését a szükséges évi hozamból.

A pénzügyekkel való kapcsolat, szempontjából fontos kérdés, hogy az elkövetkező fásítások során miként sikerül az erdő értékét elfogadtatni. Ha ugyanis adott területen az erdő biológiai, netalán gazdasági szempontok alapján értékesebb, mint például a legelő, akkor ezt a bankokkal, biztosítókkal is el kell ismertetni. A történelmi tapasztalatok azt mutatják, hogy a pénzügyek legfeljebb a földre adnak hitelt, a fára alig. Ez a helyzet viszont egyáltalán nem ösztönzi a birtokosokat az erdőtelepítésekre.

III.

Az Alföld-fásítás propagandája a két világháború közötti időszakban az előbb említett gazdasági megfontolásokat, a mai és a holnapi haszon egybevetésének kérdését is felhasználta. Nehezen képzelhető el azonban, hogy valaki pusztán ezen propaganda alapján kezdett volna közgazdasági számításokat, netalán erdőtelepítéseket.

A propaganda inkább a települések, tanyák körüli fásítások létesítésében volt jelentősebb. Itt az esztétikai szempontokra (miért szép a fásított tanya?), netalán az egészségügyi érvekre (a poros levegő tébécét okozó hatása) helyezték a hangsúlyt. A "hova milyen fát lehet ültetni" kérdés taglalása viszont sok, már a fásítást elhatározó gazda szakmai útbaigazítását szolgálta.

A jövőre nézve is a propaganda fontos elemeként kellene ezt az erdészeti szakmai felvilágosítást kezelni. Ugyanakkor a hitelekről, esetleges csemeteakciókról a nem szakmai sajtóban, a törvényhatóságok útján is hírt kell adni.

IV.

Az Alföld-fásítási kísérletek tanulságait szakmai körökben általánosan ismerjük, használjuk. Itt csak azt emelem ki, hogy az országgal tudatosítani kell: *nem minden mezőgazdasági művelésre alkalmas terület fásítható*. Ugyanígy felvilágosítást kell adni a fajokról is. Szükséges hangsúlyozni, hogy *az Alföldön őshonos fajok ültetésének termőhelyi korlátai vannak*. Ahogyan változott az Alföld víz- és talajállapota, úgy változtak az oda elültethető fajok is. Ez a kérdés napjainkban ismételtelen felmerül. A nem szakmai közvélemény nem az erdészeti kísérletekből levonható ismeretek alapján, hanem különféle elméleti elképzelésekből tájékozódik.

A kísérletek eredményeit az ország ma már minden erdejére meglévő erdőtervek tartalmazzák. A felújítási, állománynevelési eljárások azonban a kérdésben járatlan, netalán frissen erdőbirtokossá vált tulajdonos számára meglehetősen ismeretlenül hangzanak. Más országok példája alapján a kisebb erdőbirtokosoknak olyan segédleteket lehetne szerkeszteni, melyek alapján erdeiket, fásításaikat kezelhetnék. Elsősorban a helyes ültetésről, nyesésről és tisztításról, gyérintésről kellene tájékoztatást összeállítani.

V.

Az Alföld-fásítási akció legfontosabb kérdése az állami szerepvállalás volt. A törvény alkotói hatékony állami támogatás nélkül nem is gondolhattak a célul kitűzött munkák elvégzésére. Az adminisztráció, a propaganda és az alföld-fásítási kísérletek mellett a fásítások közvetlen költségeinek jelentős részét is az állam vállalta.

A csemeteneveléssel összefüggő kiadások egy részét már az első világháború előtt is az állam állta. Az alföld-fásítási akció során is - a rendelkezésre álló csemetemennyiség függvényében - a birtokosok vagyoni helyzetének figyelembe vételével igyekezett ingyen, illetve csekély térítés ellenében a fásítani szándékozók között a csemetét kiosztani. A tapasztalatok azonban nem a vagyoni helyzet függvényében végzett csemeteajuttatás, hanem a tételnagysághoz kötött kedvezményes csemeteakció mellett szólnak. A néhány száz, ezer ingyen kiadott csemete elültetését, gondozását figyelemmel lehetett kísélni, miközben a számolatlanul utalt ingyenes csemete esetleges nem megfelelő felhasználása az egész alföld-fásítási akció komolyságát megkérdőjelezte.

A történelmi tanulságok szerint a csemetetermelésből nem vonulhat ki az állam. Állami csemetekertek fenntartására tehát a jövőben is szükség lesz. A különféle csemeteakciók esetén viszont megfontoltan, a tényleges igények ismeretében kell eljárni.

Az állam a hitelpolitikája, illetve az alföld-fásítási költségvetési rovat révén lehetőséget teremthet a régiók közötti különbségek kiküszöbölésére. A két világhá-

horú közötti időszak tanulságai a hitellel kapcsolatban óvatosságra, a költségvetési támogatással összefüggésben pedig elgondolkodtatásra intenek.

A régiók közötti tagadhatatlan különbség mindenképpen indokolja a központi beavatkozást. A két világháború közötti időszakban azonban éppen az a helyzet állt elő, hogy amikor legnagyobb volt a munkanélküliség, az állami források is akkor apadtak el. Az állami támogatás ütemessége és biztonsága tehát létkérdés. A munkanélküliséggel erősen sújtott vidékek különféle "inségakciói" sorába a világgazdasági válság idején a fásítás is beillett volna, de a dokumentumok szerint erre a legvégső esetben gondoltak. Az út- és csatornaépítések, ugarfeltörések élveztek elsőbbséget, míg a fásítások gyakran elmaradtak. Az utak, csatornák ugyanis állami, illetve törvényhatósági tulajdonban voltak, míg a fásítások legfeljebb közbirtokosságiban.

S itt jutottunk el az állami tulajdon kérdéséhez. Az 1923. évi alföld-fásítási törvény lehetőséget adott a fásítandó terület állami kezelésbe, illetve tulajdonba vételére. 1945-ig azonban egyetlen területet sem vettek ennek a rendelkezésnek alapján állami tulajdonba. Olyan birtokos sem akadt, aki kimondottan fásítási célra felajánlotta volna a területét az államnak. A törvény ezen rendelkezése csak az 1945. évi földreform révén vált jelentőssé, amikor erre hivatkozva államosítottak birtokokat, birtokrészeket.

Napjainkban egy fordított folyamat játszódik le, amikor is állami (szövetkezeti) területek kerülnek magántulajdonba. Ebben a helyzetben az állami tulajdonban maradó földek mintaszerű fásítása lehet a cél. Ez lehet propagandája, kísérleti területe és kezdete az új alföld-fásítási akciónak.

VI.

A kérdés természetesen újra az: vajon lesz-e rá elegendő pénz? És ez volt a két világháború közötti időszak nagy kérdése is. Az országos kimutatásokban szereplő, 1920-tól 1944 tavaszáig megtermelt és kiadott, összesen 104 ezer hektár beültetésére elegendő csemetéből kevés erdő lett. Ugyanakkor az összefrásokra, kijelölésekre fordított anyagi eszközök egy része is feleslegesnek, kevésbé hatékonynak bizonyult. Az állami támogatások időről-időre történő megvonása többszörös munkát, költséget jelentett.

A pénzfelhasználás tanulságai is arra intenek, hogy csak körültekintően, a birtokosok érdekeinek figyelembevételével és az állami költségvetés hosszútávú lehetőségeinek ismeretében kezdjük, folytassuk az Alföld-fásítási munkát. Azt a munkát, amit feltétlenül el kell végeznünk, hiszen ismerjük Kaán Károly figyelmeztetését: "Boldogulásunk alapja a magyar róna!"

IRODALOM

OROSZI S. 1990: Az Alföld-fásítás a két világháború között Magyarországon. Budapest-Szolnok.